

ЛІТЕРАТУРА

1. Electoral System Design: The New International IDEA Handbook / [editor: Andrew Reynolds, Ben Reilly, Andrew Ellis Stockholm] // International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2005, (published in Spanish and French in 2005, Arabic in 2007). – 223 p.
2. Грофман Б. Избирательные системы и искусство конституционной инженерии: обзор основных открытий / Б. Грофман, Э. Рейнольдс // ОЙКУМЕНА: Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций. Вып. 3. – Харьков: Константа, 2005. – С. 29-70

УДК 316.324.8

Авксентьева Т.Г.
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

**НОВІ ТЕНДЕНЦІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ:
СОЦІОПОЛІТИЧНИЙ ВЕКТОР**

Розглядається проблема інформаційного суспільства. Звертається увага до витоків, сутності та протиріч інформаційної якості суспільства. Вплив сучасної інформаційної революції здійснюється на всі сфери матеріального й духовного життя суспільства. Аналізується системний характер змін у сучасну епоху.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна революція, клас інтелектуалів, знання, влада, інформація.

Авксентьева Т.Г.

**НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ В
ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ: СОЦИОПОЛИТИЧЕСКИЙ ВЕКТОР**

Рассматривается проблема информационного общества. Обращается внимание на истоки, сущность, противоречия информационного качества общества. Влияние современной информационной революции осуществляется на все сферы материальной и духовной жизни общества. Анализируется системный характер изменений в современную эпоху.

Ключевые слова: информационное общество, информационная революция, класс интеллектуалов, знания, власть, информация.

Avksent'eva T.

**NEW TRENDS OF SOCIAL DEVELOPMENT IN INFORMATIONAL EPOCH:
SOCIO-POLITICAL VECTOR**

The problem of informational society is examined. Attention is concentrated on sources, essence, contradictions of informational quality of society. The influence of modern informational revolution is carried out on all spheres of material and mental life of society. Systemic character of changes is analyzed in a modern epoch.

Key words: informational society, informational revolution, class of intellectuals, knowledge, power, information.

Сучасне суспільство входить у нову епоху, коли кардинально змінюються наші уявлення про світ. Зміна світоглядних образів напряму пов'язана з розвитком інформаційних технологій. Як зазначав один із видатних дослідників новітніх тенденцій у розвитку людства М. Кастельс, реальністю стала специфічна форма соціальної організації, де завдяки новим технологічним умовам, генерування, обробка і передача інформації стали функціонуючим джерелом продуктивності та влади. Вплив сучасної інформаційної революції здійснюється на всі сфери матеріального й духовного життя суспільств, зміни мають системний характер. Від розуміння особливостей змін, що відбуваються у структурі суспільних відносин, їх факторів, шляхів вирішення проблем, що породжуються трансформаціями, залежить розробка моделей конкурентоспроможного входження суспільства до світової спільноти, із урахуваннями національної специфіки. Це дозволяє поєднувати позитивні тенденції включення до глобальних структур, що поширюються в інформаційну епоху із збереженням національної ідентичності, яка є важливою для того, щоб не розчинитися у „глобальному селі” та запобігти намаганням маніпулятивного впливу.

В останні півсотні років сформувався та активно використовується філософами, соціологами, політологами, економістами, маркетологами, технократичної елітою та державними діячами термін „інформаційне суспільство”. Це поняття було сформоване у кінці 60-х – початку 70-х років ХХ ст. професором Токійського технологічного інституту Ю. Хаяши. У цей час розробкою питання нової якості суспільства займався також ряд організацій, що працювали на японський уряд, серед яких: Агентство економічного планування, Інститут розробки та використання комп'ютерів, Рада із структури промисловості. Паралельно у західній філософсько-соціологічній теорії викристалізовується нова концепція постіндустріалізму. Науковців об'єднує намагання осмислити зміни суспільства, що стало втрачати багато впливових ознак індустріального устрою та набирати нові якості, що красномовно свідчили про наступний виток еволюції цивілізації.

Зрозуміло, що парадигма постіндустріалізму швидко захопила простір західного наукового дискурсу незалежно від ідеологічних пристрастей. Розпад Радянського Союзу та крах відповідної системи відкрив широкі можливості для вільної дискусії та відкритості наукового обміну для

дослідників на пост радянському просторі. Сьогодні проблеми, пов'язані із становленням постіндустріального, інформаційного суспільства, безсумнівно, посідають провідні позиції серед наукових інтересів українських дослідників.

Термін „постіндустріальне суспільство” у повоєнний час уперше був використаний Д. Рісменом у 1958 р. Однак у науковому обігу він з'явився значно раніше. На початку ХХ ст. його вживали, наприклад, А. Кура-свами та А. Пенті, які вважали у „постіндустріальному” суспільстві альтернативу буржуазному устрою, хоча й наповнювали його іншим сенсом, відступаючи від індустріальної системи господарювання задля більш примітивної, співчуваючи соціалістичним ідеям. Сучасний погляд на це поняття та обґрунтування концепції „постіндустріального суспільства” належить американському соціологу Д. Беллу, який вперше з позиції постіндустріалізму визначив найважливіші характеристики західного суспільства останньої чверті ХХ століття. Постіндустріальне або інформаційне суспільство в його теорії технологічного розвитку постає третьою стадією суспільної еволюції та протиставляється суспільству аграрному (доіндустріальному) та індустріальному. Можна визначити, що суспільні зміни на сучасному етапі мають парадигмальний характер у світоглядному плані й потребують відповідних парадигмальних відповідей у плані наукового осмислення.

У науковій літературі існують різноманітні концепції влади, які у сукупності досить повно розкривають це багатоаспектне явище. Насамперед значення мають роботи О. Тоффлера, М. Кастельса, Дж. Нейсбіт, Й. Масуди, Т. Фрідмана та ін.

Метою статті є розкриття взаємозв'язку техніко-технологічних змін і соціокультурних і соціополітичних у процесі становлення інформаційної цивілізації. Визначення витоків і сутності інформаційної якості суспільства дозволить перейти до аналізу викликів і протиріч сучасності.

Поняття „постіндустріальне” та „інформаційне” суспільство однопорядкові, навіть використовуються як тотожні. На наш погляд, інформаційне суспільство постає як конкретизація ключової сутності трансформаційних процесів соціально-технологічного характеру в епоху становлення постіндустріального суспільства. Саме у розвитку знань про навколишній світ вбачали більшість філософських шкіл Нового та Новітнього часу фактор прогресу людства.

Інформаційне суспільство, що має стати новою реальністю у час високих технологій, визначається як суспільство, де більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням, переробкою та реалізацією інформації, особливо вищої її форми – знань. Прогрес суспільства перестав залежати від епізодичних досягнень експериментальної науки. На перший план виходить розвиток теоретичного знання, що стає головним джерелом технологічних нововведень. Здійснюється перехід від виробництва переважно товарів до виробництва переважно послуг, домінування професійного та технічного класу над традиційним пролетаріатом, з’являються інтелектуальні технології, що надають можливість раціонального планування технологічного та соціального розвитку [1, с.18].

У концепції Д. Белла соціально-технологічна трансформація суспільства розгортається від доіндустріального сектора, який мав здебільшого видобувний характер (сільське господарство, видобуток корисних копалин, рибальство, заготівля лісу та інших ресурсів, включаючи природний газ та нафту). Наступний етап розвитку характеризується як індустріальний, головним змістом якого було виробництво. На цьому етапі енергія та машинна технологія використовуються для виготовлення товарів. Постіндустріальний сектор є обробним. Обмін інформацією та знаннями відбувався в основному завдяки телекомунікації та комп’ютерам.

Різноманітні теорії людства наводять ті чи інші фактори його просування до якості інформаційного. Наприклад, енергію як запоруку матеріального благополуччя. На першому етапі розвитку суспільство використовує фізичну енергію (власну або домашніх тварин). Отже, важливою є здібність обробляти сировину. Промислова революція надала людству можливість використовувати нові джерела енергії (вугілля, нафту, атомну енергію), що призвело до підвищення продуктивності праці. Сучасність людства свідчить про те, що інформація та знання постають важливим фактором матеріального благополуччя, відкривають доступ до сировини та енергії [2, с.5].

Інформація як значуща величина у житті людства та запорука його розвитку є ключовою суттю теорії інформаційних революцій. Ідея полягає у тому, що реформування суспільних відносин залежить від появи нових технологій обробки інформації. Перша революція пов’язується із винаходом писемності, що уможливило передавання інформації та знань через

покоління. Друга революція, що розпочалася у середині XIV ст., позначилась книгодрукарством. Підсумком цього стає індустріальне суспільство. Наприкінці XIX ст. виникають нові технології передачі інформації – телеграф, телефон, радіозв’язок, тому що людство відкриває для себе електрику. Це стало третьою інформаційною революцією. Надзвичайно збільшилися можливості отримувати, передавати інформацію, значно зростають її обсяги. Четверта інформаційна революція відбувається у 70-х роках XX ст., її результатом є становлення нової якості суспільства – інформаційного.

Якісні зміни зумовлені таким технологічним прогресом: поява мікропроцесорної технології, персонального комп’ютера та комп’ютерної мережі – комунікації, що ґрунтується не на механічних, а на електронних засобах перетворення інформації. З’являються програмно-керовані пристрої, розгортаються процеси мініатюризації та подальшого вдосконалення техніко-технологічної сфери. Суспільство стає реальним свідком того, як максимальне використання технологічних досягнень може стати запорукою матеріального багатства. Більше того, з’являється надія, що нарешті може сформуватися суспільство, де особистість стане найвищою цінністю, інтереси її розвитку перевищать утилітарні мотиви діяльності, свобода, рівність наблизяться до свого ідеального образу. Чи буде втілення цих сподівань у нову епоху інформаційного суспільства? Які нові тенденції сформувалися у розвитку соціуму під час інформаційної революції?

В умовах інформаційного суспільства інформація та знання є безпосередньо виробничою силою, набувають пріоритетного значення порівняно з іншими ресурсами. Саме вони стають головною умовою господарського успіху, новим видом капіталу. Інформаційний сектор починає переважати у загальному обсязі ВВП [3, с.32]. Використання нових технологій дозволяє економити час, а інтенсифікація інформаційного обміну веде до підвищення соціального інтелекту, завдяки чому стає можливим ефективно і швидко вирішення найскладніших проблем. Інформація, знання, кваліфікація для людини стають важливішими факторами влади та управління. Нова економічна категорія „інтелектуальний капітал” якісно змінює традиційну точку зору на власність. Рівень знань та освіти виявляється базовим критерієм соціальної стратифікації та суспільних відносин.

Інформаційна революція не обмежується лише технологічними змінами, вона

охоплює всі сфери діяльності людини; передбачає зміну самої людини, отримання нею якісно нової мотивації, яка дозволяє, згідно з Д. Белом, визначити діяльність постіндустріального типу – як „гру між людьми” [3, с.151]. Під впливом інформації трансформуються економічні відносини, політична та соціальна структура, сфери виробництва та послуг, побут та стиль життя людей. Що особливо важливо, зміни зачіпають соціально-психологічний стан суспільства: стверджуються нові цінності, нові орієнтири життєдіяльності людини [4, с.29].

Французька соціологічна школа, на відміну від технократично орієнтованого підходу Д. Белла, пропонує гуманістичну точку зору на сутність інформаційного суспільства. Як базова концепція виділяється не ринкова (ліберальна), а соціокультурна. Корисність інформації полягає не в управлінні поведінкою виробників та споживачів, а у задоволенні соціальних і культурних потреб. Враховується, що на зміну ієрархічній структурі суспільства та пануванню на основі економічних інтересів приходить організація, побудована на добровільності та пріоритеті особистих прав. Влада набуває нових внутрішніх механізмів функціонування, що базуються на взаємодії центру та локальних підсистем. Загальна програма дій формується із врахуванням достовірної інформації про вимоги та переваги кожної підсистеми суспільного цілого. Все це підвищує досконалість планування суспільних процесів. Інформація стає доступною для масового споживання, пронизує всі сфери діяльності, що робить прозорим соціальний простір. Нерідко маємо чути про те, що прискорення та інтенсифікацій не наповнення інформаційних потоків, відкритість інформації робить монополію на неї малоімовірною. Інформація та знання виходять за межі вибраного кола еліти і стають масово доступним благом. Не випадково, багато соціологів та системщиків все частіше говорять про виникнення так званого „мережевого суспільства”.

Використання інформаційних ресурсів не лише спрямовано на задоволення інформаційних потреб соціальних об'єктів (громадян, державних органів, суспільних організацій), а й на реалізацію їх прав. Інформаційні потоки та пов'язаний із ними технологічний прорив забезпечує вирішення на якісно новому рівні високих технологій проблем соціального, економічного та технологічного змісту. Підвищуються життєві сили соціуму, створюються об'єктивні умови до поширення відкритості

суспільства, підтримки демократичності прийняття політико-управлінських рішень.

Зримою тенденцією постіндустріалізму, на відміну від суспільства індустріального типу, є зростання прозорості національних кордонів та значення національних утворень та організацій типу ООН, НАТО, ОБСЄ. Відокремлені раніше суспільства залучаються в орбіту створення єдиної соціальної суперсистеми. Однак при цьому сучасні інтелектуали, наприклад, З. Бауман, стверджують, що світ став таким, що не піддається пізнанню до кінця, немає центру дії, скоріше їх дуже багато і діють вони не скоординовано [5, с.33].

Важливими факторами глобалізації є інформаційно-комунікативні мережі: глобальна інформаційна інфраструктура, до якої приєднуються локальні (державні) структури, поширення єдиного інформаційного простору без кордонів на весь світ. Дехто вбачає у цьому перспективи об'єднання інформаційних та інтелектуальних ресурсів людства, появу глобальної бази знань, всезагального та світового асоційованого інтелекту планети як виробничої сили суспільства [2, с.9]. Серед позитивних змін, що є тенденцією нової епохи, виділяють зміну структури зайнятості. Коли на попередніх етапах розвитку людства основними аспектами залучення робочої сили були, відповідно, аграрний, а потім промислово-виробничий (індустріальний), в інформаційному суспільстві місце традиційного пролетаріату посідає соціальна група, яка має всі ознаки класу, і відрізняється такими якостями, як професіональність, кваліфікація і високі здібності до виробництва нового знання.

Ключовими стають сфери виробництва знань та послуг. Якісні зміни охоплюють сферу економічних відносин: традиційна матеріально-грошова форма власності поступається інтелектуальній формі, відповідно вносяться корективи у розуміння капіталу. Все більш впливовим стає так званий інтелектуальний капітал [6, с.28]. Інтелектуальні ресурси, на відміну від традиційних ресурсів, що панували протягом тисячоліть (економічні, соціальні, примусові), мають якісно нові ознаки. Вони виявляються невичерпними, бо мають витoki у творчих здібностях та натхненні людини. Інтелектуальний ресурс не зникає при переході від однієї людини до іншої, залишається в того, хто вже був його власником. Крім того, володіння інтелектуальним ресурсом вимагає процесу його засвоєння, наявності у людини творчого та інтелектуального потенціалу, який дозволив

би їй освоїти інтелектуальний ресурс та користуватись ним.

Такі трансформації соціальної структури та економічних відносин сприяють підвищенню ролі освіти як ключового фактора розвитку творчих здібностей людини. Саме освіта надає людині можливість не лише набувати, засвоювати та передавати інформацію та знання, а й виробляти нові знання. Наявність найвищого рівня освіти створює умови для входження людини до вищих щаблів соціальної структури. Підтвердженням цього є факт, що в країнах, які найближче підійшли до стану інформаційного суспільства, абсолютну більшість тих, хто займає керівні позиції у різних сферах, становлять випускники університетів, а також ті, хто має науковий ступінь або має кілька дипломів. Низький рівень освіти, а тим більше її відсутність робить людину соціальним аутсайдером.

Таким чином, освіта сьогодні ефективна лише тоді, коли вона сприяє формуванню у країні інформаційного суспільства. Підготовка кадрів, спроможних винаходити, вдосконалювати та використовувати нові технології, є важливим фактором розвитку суспільства. Сучасний досвід деяких країн, наприклад, Фінляндії, показує, що стратегії виходу з економічної та соціальної кризи можуть спиратися на різке підвищення освітнього рівня населення, масове впровадження передових технологій та завоювання світових ринків експортом високотехнологічних виробів, а не сировини. Фінляндія є світовим чемпіоном із створення та використання передових технологій для підвищення продуктивної компетентності населення. Це, відповідно, підкріплюється успіхом на світових ринках товарів та послуг, корелюється із підвищенням якості життя громадян. Саме нарощування людського капіталу нації шляхом модернізації системи освіти та підвищення наукового потенціалу допомогою цієї країни, економіка якої була багато в чому зорієнтована на попит СРСР, після розпаду останнього успішно подолати кризові явища. Ще на початку ХХІ ст. серед лідерів використання нових технологій для розвитку людини, крім Фінляндії, є США, Швеція, Японія, Південна Корея, Нідерланди, Велика Британія, Канада, Австрія, Сінгапур, Німеччина, Норвегія. Жодна з країн СНД не входить до цього списку [7, с.12]. Суспільства ж, які намагаються посісти гідне місце у світовій спільноті в інформаційну епоху, повинні приділити велику увагу розвитку освіти, особливо вищої, та науки. За індексом

креативності Україна входить у тридцятку найбільш креативних країн світу [8, с.44].

Для політологів особливий інтерес має питання соціальних та інституційних змін під впливом інформаційної революції. Дехто з ідеологів інформаційного суспільства, наприклад, Б. Гейтс, наголошують на демократизаційній здатності інформаційної революції. За Б. Гейтсом, уперше політичні діячі зможуть миттєво дізнаватися про підсумки репрезентативних опитувань суспільної думки (і реагувати на них). Виборці будуть голосувати вдома або через кишеньковий комп'ютер з меншим ризиком підтасування результатів виборів або помилок. Сьогодні одним із прикладів застосування новітніх технологій є використання веб-камер і камер спостереження на президентських виборах 2012 р. у Росії. Більшу активність зможуть розвинути громадяни, висувуючи свого кандидата або організовуючи обговорення будь-якого питання. Зростає кількість суспільних груп із специфічними інтересами, а, можливо, й кількість політичних партій. Високі технології, особливо комп'ютерні та телекомунікаційні, вже сьогодні активно використовуються політиками для досягнення успіху у політичній боротьбі. Інтенсифікація інформаційно-комунікативних потоків, в свою чергу, створює сприятливі умови для входження до політичного простору більш широкого кола громадян, підвищує відкритість політичної сфери.

Отже, соціокультурні та соціополітична, соціальні трансформації в інформаційну епоху набувають великого значення, бо самодостатність інформаційно-технологічного прориву у розвитку людства заперечується не тільки у теорії (французька соціологічна школа, наприклад), а й на практиці. Практика яскраво доводить те, що лише інформаційно-технологічних і відповідно господарсько-економічних змін недостатньо для автоматичного та беззаперечного просування суспільства шляхом гармонізації стану людини у світі. Розвиток сучасного світу доводить, що очікувана конвергенція різноманітних суспільств на шляху модернізації або відсутня, або має досить повільний характер. Ідея конвергенції передбачає, що модернізація сприяє наближенню політичних, культурних та соціальних характеристик різних суспільств до загальних показників. Але практика показує, що на базі постіндустріальної економіки можуть виникати та існувати різні за своїми характеристиками суспільства. Високі технології можуть використовуватися там,

де навіть індустріальний рівень ще не є реальністю, а лише перспективою. Подібне залучення передового технологічного досвіду суспільствами, що за своєю суттю не готові до його адекватного сприйняття, може мати непередбачені та загрозові для цивілізації наслідки.

Надбання інформаційної революції, беззаперечно, є благом для прогресу людства, але ж тільки за умов відповідних змін соціокультурної та політичної сфери у напрямку демократизації та ствердження загальнолюдських цінностей [9, с.8]. Останні події у світі, пов'язані із американо-афганським (чи американо-ісламським) конфліктом, красномовно свідчать про дуже невтішний факт: суспільна свідомість сучасного світу (навіть у країнах-лідерах постіндустріального розвитку) не зазнала суттєвих змін у плані загальнолюдських цінностей. Тоді як інформаційне усвідомлення взаємозалежності суспільств, спільної відповідальності за використання нових для людства форм. Просування шляхом демократизації, відкритості та загалом соціокультурного оновлення, як ми бачимо, є проблемою не тільки для країн „третього світу”, а й для країн – лідерів світового розвитку.

Таким чином, перед людством стоїть завдання осмислення суперечностей нової епохи. Інформаційна революція спричиняє якісні зміни у суспільстві. Однак вони можуть бути не лише позитивними. Виявляються нові проблеми й суперечності, що набувають в епоху глобалізації світових масштабів. Більш впевнено можна говорити про реальні успіхи постіндустріальної

системи господарювання лише тоді, коли технологічні та господарські надбання корелюються з відповідними соціокультурними та соціополітичними змінами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д.Белл. – М.: Академия, 1999. – 949 с.
2. Рейман Л. Информационное общество и роль телекоммуникаций в его становлении / Л.Д.Рейман // Вопросы философии. – 2001. – № 3. – С.3-9.
3. Иноземцев В. „Постиндустриальное” хозяйство и „постиндустриальное” общество / В.Л. Иноземцев // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С.140-152.
4. Фридман Т. Плоский мир: краткая история XXI века [Електронний ресурс] / Т.Фридман. – Режим доступу: http://rubin.do.am/load/politika/fridman_t_ploskij_mir_kratkaja_istorija_xxi_veka/12-1-0-242
5. Семенов С. Добро пожаловать в „текущую современность” / С. Семенов // Эксперт. Украина. – 2012. – № 18 (346). – С. 32-36.
6. Иноземцев В. Технологический процесс и социальная поляризация в XXI столетии / В.Л. Иноземцев // Полис. – 2000. – № 6. – С.28-39.
7. Корсак К. О „стандарте” для доктрин в постиндустриальном обществе / К.Корсак // Зеркало недели. – 2001. – 6 жовтня. – № 39(363).
8. Бердичевская М. Академическое болото /М. Бердичевская // Эксперт. Украина. – 2008. – № 39 (182). – С. 42-45.
9. Нейсбит Дж. Мегатренды / Дж. Нейсбит [пер. с англ. М.Б. Левина]. – М.: ООО Изд-во АСТ, ЗАО НПП „Ермак”, 2003. – 380 с.

УДК 32: 001. 891.3 (075)

Воронянський О.В.

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

ПОЛІТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ

Розглянуто політичні трансформації в сучасній Україні як відображення конкурентної боротьби за контроль над ресурсами. Для дослідження політичного процесу пропонується аналітична модель суспільних відносин, заснована на регулюванні цієї боротьби через механізм держави. Показано, що монополізація політичною елітою процесу перерозподілу ресурсів є системним фактором.

Ключові слова: відчуження, перерозподіл ресурсів, суспільно-політичні відносини,